

YABANCI DİL ÖĞRETİMİ

İnsanlara ana dili olmayan bir dilin
öğretilmesi.

İnsanlar arasında iletişim ve etkileşimi sağlayan önemli bir araç olan *dil* aracılığı ile yazılı ya da sözlü olarak duygu, düşünce ve istekler iletilir. Farklı toplumlarda konuşulan ve/veya yazılan binlerce dil bulunmaktadır. Bu kadar fazla dilin konuşulması insanları bazı ortak dillerde buluşmaya, daha hızlı ve etkili iletişim kurmaya itmektedir. Tek bir dili konuşmanın yeterli olmadığı gerçeğinden hareketle de pek çok insan yabancı dil öğrenmeye yönelmiştir. Ayrıca toplumların uluslararasılaşma düzeyleri, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yenilikler, turizm, artan iş seyahatleri, kültürel etkileşimler ve küreselleşmesi gibi sebeplerle yabancı dil öğrenme ihtiyacı her geçen gün artmaktadır.

Yabancı dil öğretimi genellikle, insanlara ana dili olmayan bir dilin öğretilmesi anlamına gelir. Ayrıca insanların kendi ana dillerinden farklı bir dili öğrenme süreci olarak da tanımlanabilir. Dil öğretiminde *yabancı dil* ya da *ikinci dil* kavramları genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak bu kavramlar birbirinden farklı anlamlara gelmektedir. Eğer bir dil günlük hayatta ya da evde değil de okulda ya da bir kursta öğretiliyor ve öğretimin yapıldığı toplumda konuşulmuyorsa yabancı dil olarak kabul edilebilir. Ancak bir dil, bir toplumda resmî işlemlerde, okul eğitiminde kullanılıyor ve farklı dilleri konuşan insanlar için ana dilinin dışında ortak bir dil olarak kabul ediliyorsa, o dil ikinci dil olarak kabul edilir.

Türk eğitim tarihi açısından yabancı dil öğretiminin modern anlamda ise yabancı dil öğretiminin XIX. yüzyılda olgunlaştığı belirtilir. Tanzimat öncesi dönemde medreselerde yabancı dil olarak Arapça öğretilmekteydi. Medreseler, bu anlamda ilk yabancı dil eğitimi veren kurumlar olarak kabul edilebilir. Bunun yanı sıra, Enderun mekteplerinde Arapça, Farsça ve Fransızca gibi diller öğretiliyordu. Ayrıca bu okullarda Türk olmayan talebelere Türkçe yabancı dil olarak okutuluyordu. Osmanlı'da 1821 yılında gerçekleşen Yunan isyanı sonrasında yabancılara olan güvenin azalmasıyla birlikte Tercüme Odası kuruldu. Bu amaçla da Avrupa'ya yabancı dil öğrenimi için öğrenci gönderildi. Tercüme Oda-

sı'nın kurulması yabancı dil öğretimi açısından son derece önemli bir gelişme olmuştur.

1839 yılında Tanzimat'ın ilanıyla birlikte pek çok alanda olduğu gibi yabancı dil öğretiminde de yeni düzenlemeler gerçekleşmiştir. Bu dönemde Batılılaşma süreci, Fransız kültürünün ve Fransa'nın etkisiyle Fransızca, yabancı dil olarak önemli bir yer edindi. Bu kapsamda, 1864 yılında yabancı dil eğitimi veren Lisan Mektebi açıldı. 1863 yılında ise yabancılar tarafından açılan ilk özel okul Robert Kolej oldu. Son olarak 1868'de eğitim öğretim faaliyetlerini Fransızca yürüten Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultânî) açıldı. Galatasaray Lisesi bir devlet okulu olarak ortaöğretim düzeyinde yabancı dille eğitim yapan ilk okul olması açısından önemli bir yere sahiptir. Her ne kadar okul için eğitim öğretime başlarken Türkçe önerilmiş olsa da Fransız kültürünün etkisiyle okulun eğitim dili Fransızca olmuştur. Yine bu dönemde, Fransız eğitim sisteminin etkisiyle Osmanlı'da 1869 yılında genel eğitim düzeni konusunda iyileştirmeler yapmak amacıyla Maârif-i Umûmiye Nizamnamesi yayımlanmıştır. Osmanlı'da eğitimde pek çok düzenleme öngören bu hukukî metinde yabancı dil dersi olarak Arapça, Farsça ve Fransızca'nın devlet okullarında öğretilmesi kararlaştırılmıştır. Nizamnameye göre ilkokullarda (sıbyan okulları) yabancı dil dersi yer almamaktadır. Ancak ortaokullarda (rüştiye) Arapça ve Farsça dersleri okutulması öngörülmüştür. Liselerde (idâdî) yabancı dil olarak sadece Fransızca öğretilmiştir. Üniversitelerdeyse (Dârülfünun) bazı bölümlerde Arapça, Farsça, Fransızca, Latince ve Yunanca dilleri yer almıştır. Bu nizamname ile birlikte Cumhuriyet dönemine kadar yabancı dil öğretiminde hâkim dil Fransızca olmuştur. Nizamnamenin uygulanışı II. Meşrutiyet dönemine kadar sürmüştür. Bu noktada, II. Meşrutiyet döneminde 1915'lerde, Almanca yabancı dil olarak ön plana çıkmıştır. 1950'lerde II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde ise yabancı dil olarak İngilizce tercih edilmiştir. Bu bağlamda, yabancı dil öğretimine ilişkin eğilimlerin genellikle ilgili dönemde Osmanlı veya Türkiye'nin diğer ülkeler ile ikili ilişkilerine göre değişiklik gösterdiği söylenebilir.

1923'te Cumhuriyet'in ilanıyla beraber genel olarak eğitimde, özeldense yabancı dil öğretiminde, önemli gelişmeler ve değişimler gerçekleşmiştir. 1924'te Tevhîd-i Tedrisat Kanunu ile beraber yabancı dil öğretiminde Almanca, Fransızca ve İngilizce ön plana çıktı. Arapça ve Farsça'nın yabancı dil olarak öğretimine son verildi. Yabancı dil olarak Arapça öğretimi sadece İmam-Hatip liselerinde devam etmiştir. 1930'larda, Türk Eğitim Derneği tarafından

özel bir girişim olarak açılan okullarda takviyeli İngilizce öğretimi yapılmıştır. 1950'lerde dernek tarafından açılan Ankara Koleji'nde takviyeli İngilizce öğretiminin bütün ülkede yaygınlaştırılması amaçlanmıştı. Mesela resmî devlet ortaokullarında yabancı dil ders saati üç iken bu okullarda on saat, lise kısmında ise devlet okullarında beş saat iken bu okullarda sekiz saat olmuştur. Bu noktada özel girişimlerle açılan okulların bir kamu görevi olarak açılan devlet okullarından en önemli farkı yabancı dil öğretim süreçleri olmuştur.

Türkiye'de 1956 yılına kadar derslerinin bir bölümünü yabancı dille öğreten tek okul Galatasaray Lisesi iken bu yıldan sonra yabancı dil öğretimi yapan onlarca okul açılmaya başlandı. 1974-1975 eğitim öğretim yılında yabancı dil ile eğitim öğretim yapan lise sayısı on ikidir. Bu sayı 1982-1983 eğitim öğretim yılında yirmi üçe yükseldi. Yabancı dil öğretiminde önemli bir yere sahip olan Anadolu liseleri (önceki ismi Maarif okulları) ilkokul eğitiminden sonra bir yıl süre ile hazırlık sınıfı adıyla yoğun bir İngilizce öğretimi yapmıştır. 1997-1998 eğitim öğretim yılında sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilmesiyle beraber bu liselerde İngilizce hazırlık ile ilgili değişiklikler yapıldı. Bu okullarda matematik ve fen bilgisi gibi dersler İngilizce olarak okutuldu. Ancak öğrencilerin sınavlara Türkçe katılmalarından dolayı bu uygulama tartışma konusu oldu ve nihayetinde 2000'lerin başında bu uygulamadan vazgeçildi.

Eğitim öğretim alanında yapılan bu çalışmaların yanı sıra devlet kademesinde yabancı dil bilmesi gerekli görülen bürokrat ve devlet memurlarına dil eğitimi vermek amacıyla 1974 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı "Devlet Memurları Yabancı Diller Eğitim Merkezi" kuruldu. Devlet Lisan Okulu olarak da adlandırılan bu merkez, 15 Ekim 2003 tarihli ve 25260 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanan Devlet Memurları Yabancı Diller Eğitim Merkezi Yönetmeliği'nin Kaldırılmasına Dair Yönetmelik ile yürürlükten kaldırıldı (bk. Devlet Lisan Okulu).

Cumhuriyet sonrası dönemde eğitimde yapılan en önemli değişikliklerden biri de 1997 yılında gerçekleşti. Bu kapsamda, beş yıllık zorunlu eğitim sekiz yıla çıkarıldı. Yabancı dil öğretimi açısından daha önce ortaokul düzeyinde verilen yabancı dil eğitiminin daha verimli olacağı düşüncesiyle erken yaşlara çekildi. Böylelikle yabancı dil eğitiminin, ilköğretim dördüncü sınıftan itibaren zorunlu olarak verilmesi kararlaştırıldı. İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıflarında yabancı dil dersleri haftada iki saat, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarında ise

dörder saat olarak verilmeye başlandı. Ayrıca altıncı sınıftan itibaren programa haftada bir-iki saat yabancı dil takviye ve iki saat seçmeli ikinci yabancı dil seçenekleri eklendi. Liselerde ise yabancı dil bölümü dışındaki bölümlerde dokuzuncu sınıflarda haftada dört saat zorunlu ve iki saat seçmeli yabancı dil dersi eklendi. Yabancı dil alanını seçen öğrencilere ise dokuzuncu sınıfta haftada dört saat olan bu dersler onuncu ve on birinci sınıflarda haftada dört saat zorunlu, iki saat ise seçmeli ders olarak eklendi.

1997 yılında genel olarak eğitimde özelde ise yabancı dil öğretiminde gerçekleştirilen değişikliklere ilişkin eksiklerin giderilmesi adına 2006 yılında yeni bir yabancı dil öğretim programı hazırlandı. Önceki yabancı dil öğretim müfredatlarında genellikle yabancı dil öğretiminde sıklıkla kullanılan ve en eski yöntemlerden biri kabul edilen dil bilgisi temelli yabancı dil öğretimi yöntemine dayanan öğretmen merkezli ve klasik bir yabancı dil öğretim yöntemi takip edildi. Bu yöntem, temelde dil öğretiminde alışkanlık kazandırma, ezberleme, hedef dilden ana diline çeviri teknikleri benimsenme ve yabancı dildeki dil bilgisi kurallarının öğrenenlerin ana dillerine çeviri yoluyla öğretilmesine dayanır. Bu amaçla, dil bilgisi kuralları ezberlenir ve çok miktarda kelime öğrenilir. Yeni müfredatla birlikte yabancı dil öğretiminde dil bilimsel yapı merkezli bir yaklaşımdan öğrenci merkezli ve iletişim temelli bir yaklaşıma geçiş yapılması hedeflenmiştir. Daha önce yabancı dil öğretimi çoğunlukla bir şeyin nasıl (dil bilgisi kuralları) ve ne ile söyleneceği (kelime bilgisi) üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak dil öğretiminde bu unsurların önemli bir yeri olsa da yabancı dil öğretiminin nihai amacı hedef dilde iletişim kurmaktır. Bu açıdan yeni müfredat, bir dilde iletişim kurabilmenin sadece dil bilgisi ya da kelime dağarcığı yeterliliği ile değil aynı zamanda iletişimsel yeterliliğin de gerekliliği savına dayanmaktadır. Bu yöntemle amaç, öğrencilerin yabancı dili kullanan kişiyi anlamalarıdır.

Yabancı dil öğretimi açısından Anadolu liselerinin yanı sıra önemli bir girişim de yabancı dil ağırlıklı liselerinin açılması olmuştur. İlk defa 1991-1992 eğitim öğretim yılında açılan bu liseler, bir yıl hazırlık üç yıl normal eğitim şeklinde toplamda dört yıl eğitim veren liselerdir. Halk arasında “süper lise” diye bilinen bu liselerde, genel liselere göre yoğun İngilizce eğitimi verilmekteydi. Hazırlık sınıfında haftada yirmi dört saat, dokuzuncu sınıfta haftada sekiz saat, onuncu ve on birinci sınıflarda ise haftada on saat İngilizce dersi verilmiştir. Bunun yanı sıra dokuzuncu, onuncu ve on birinci sınıflar

arasında iki ile dört saat arasında değişen takviye dersleri de verilmiştir. Daha sonra bu liseler 2005-2006 eğitim öğretim yılıyla Anadolu liselerine dönüştürülmüş ve hazırlık sınıfları kaldırılmıştır.

Yabancı dil öğretimiyle ilgili önemli bir diğer gelişme 2011 yılında gerçekleşti. 1997 yılında sekiz yıla çıkarılan zorunlu eğitim 2011 yılında on iki yıla çıkarıldı. Kamuoyunda 4+4+4 şeklinde ifade edilen bu süreç ilkokuldan lise sona kadar kesintisiz eğitimi kapsamaktadır. 1997 yılında altıncı sınıf yerine dördüncü sınıftan başlatılan İngilizce eğitimi, 2011 yılındaki değişikliklerle ikinci sınıftan itibaren verilmeye başlanmıştır. Müfredata göre ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıfta iki saat olarak belirlenen İngilizce dersinin beşinci sınıflarda iki saat yerine dört saat olarak verilmesi yoluna gidilmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, 1997 ile 2011 yılları arasında yabancı dil öğretiminde önemli değişikliklere gidildiği söylenebilir. İlkokuldan lise eğitimi sonuna kadar yabancı dil olarak İngilizce öğretiminde müfredatta güncellenen ders saatleri, erken yaşta yabancı dil öğretimine başlanması ve öğretim yöntemindeki değişiklikler olumlu olarak değerlendirilirken istenilen öğrenme çıktılarına ulaşıldığını söylemek ne yazık ki güçtür.

Yükseköğretimde yabancı dil öğretimi, temel eğitimde öğrenilen yabancı dilin pekiştirilmesini sağlamak için zorunlu olarak iki dönem boyunca okutulan (genellikle İngilizce) iki saatlik dersler bulunmaktadır. Yanı sıra program bazında bakıldığında ön lisans ve lisans düzeyinde onlarca bölüm bulunmaktadır. Bu programlar genellikle lisans seviyesinde; dil ve edebiyat, öğretmenlik ile mütercim ve tercümanlık alanlarında eğitim vermektedir. Genellikle İngilizce, Almanca ve Fransızca bu programlar arasında öncü programlar olsa da Çince, Rusça, Japonca, İspanyolca ve İtalyanca gibi diller de yer almaktadır. Bunun yanı sıra programların eğitim dili çoğunlukla Türkçe olsa da eğitim dili İngilizce olan birçok program bulunmaktadır. Son olarak programın eğitim dili ister Türkçe ister İngilizce olsun pek çok üniversitenin de bir yıl süreli isteğe bağlı ve zorunlu İngilizce hazırlık sınıfı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Coşkun Demirpolat, Başak. “Türkiye’nin Yabancı Dil Öğretimiyle İmtihanı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. *SETA Analiz*. sy. 131 (2015), s. 1-19.
- Demirel, Özcan. *Yabancı Dil Öğretimi: Dil Pasaportu, Dil Dosyası, Dil Biyografisi*. Ankara 2021.
- Demiryürek, Mehmet. “Türkiye’de Yabancı Dil Öğretim Yöntemlerinin Tarihî Gelişimi (1891-1928)”. *Eğitim ve Bilim*. 39/175 (2014), s. 192-202.
- Geng, Ayten. “Türkiye’de İlk ve Ortaöğretim Okullarında Ya-

bancı Dil Öğretimi”. *Kırgızistan-Manas Sosyal Bilimler Dergisi*. 10 (2014), s 107-111.

Moeller, Aleidine Kramer – Catalano, Theresa. “Foreign Language Teaching and Learning”. *International Encyclopedia for Social and Behavioral Sciences*. ed. J. D. Wright. Oxford 2015, IX, 327-332.

Hasan UÇAR

YABANCI DİLLE EĞİTİM

Eğitim ve öğretimin kısmen veya tamamen yabancı bir dilde yapılması.

Yabancı dil eğitimi, ülkeler ve milletler arasında iletişimin sağlanabilmesi, hayatın bütün alanlarında uluslararası iş birliği ve ticaretin sağlıklı yürütülmesi için gereklidir. Farklı insan ve toplulukların anlaşmalarını sağlayan, kültürler arası farkındalık ve iletişim becerisi kazandıran bir husustur. Yabancı dil becerisi insana çok yönlü bir bakış açısı sağlamasının yanında, geniş bir sahada iletişim imkânı sunar. Bu bakımdan yabancı dil eğitimi, okullarda eğitim öğretimin önemli bir parçasıdır ve verilen yabancı dil dersleri ile herkesin bir dil öğrenmesi hedeflenir. “Yabancı dil eğitimi” ile “yabancı dille eğitim” birbirinden farklı kavramlardır. Yabancı dille eğitim, temelde yabancı dil öğrenmeyi değil, farklı alan derslerinde yabancı dille eğitim almayı öngörür. Eğitim öğretim müfredatında yer alan derslerin bir kısmı veya tamamı söz konusu yabancı dille işlenir.

Avrupa’da Avrupa kültürünü ve kimliğini inşa etmek amacıyla Avrupa Birliği’nin çok dillilik ve çok kültürlülük politikaları çerçevesinde yabancı dille eğitim (content and language integrated learning [CLIL]) teşvik edilmektedir. Türkiye’de ise yabancı dille eğitim Osmanlı’dan beri uygulanmaktadır.

Türkiye’de bir kısmı Osmanlı döneminden beri devam eden ve yabancı dille öğretim yapan özel okul statüsündeki azınlık okulları ile yabancı okulların haricinde, yabancı dille öğretim yapan resmî okullar ve yabancı dille öğretim yapan özel okullar bulunmaktadır. İlk olarak İstanbul’un fethinden sonra 1453’te Rum Ortodokslar’a ve Latin Katolikler’e cemaatlerinin okulları ile ilgili dinî imtiyazlar ve kendi okullarında eğitim alabilmeleri hakkı tanınmıştır. Daha sonra Ermeni ve yahudi cemaatine

de aynı haklar verilerek gayrimüslimlerin okulları ile kendi dillerinde eğitim almaları desteklenmiştir. Gayrimüslimlerin okullarının dışında Osmanlı’da kapitülasyonlar çerçevesinde yabancıların okul açmasına ve yabancı dilde eğitim vermesine de müsaade edilmiştir. Bu kapsamda Osmanlı’da ilk yabancı okul olarak 1583 yılında Saint Benoit (Fransız okulu) faaliyete başlamıştır. İlk Amerikan Protestan okulu da 1824’te Beyrut’ta açılmıştır. Daha sonra bu okullar giderek yaygınlaşarak Katolik okulları ve Protestan okulları adları altında varlıklarını sürdürdüler.

Tanzimat ve bilhassa Islahat Fermanı ile gayrimüslimlerin açtığı okulların yanı sıra Batılılaşma kapsamında yabancı dil öğretimi ve yabancı dille eğitim yaygınlaşmış ve yabancı okulların sayıları hızla artmıştır. Bu dönemde ilk yabancı okul, 1863’te açılan Robert Kolej’dir. Bunu Fransız, Amerikan, İngiliz, Alman, İtalyan okullarının vb. açılması takip etmiş ve bu okullar yabancı dille eğitim vermişlerdir. Türkler’in de yabancı okullara gösterdiği ilgi sonucu, yabancı dille eğitim yapan ilk devlet okulu Galatasaray Sultânîsi (Lisesi) 1868 yılında açılmıştır. Galatasaray Sultânîsi’nde eğitim Fransız dilinde yapılmış ve Fransız öğretmenler de eğitim vermiştir. Bazı yabancı okulların, misyonerlik faaliyetleri yürüten kurumlar haline gelmesi üzerine Osmanlı hükümeti 1869 yılında yayımladığı Maârif-i Umûmiye Nizamnamesi ile gayrimüslimlerin okulları ve yabancı okullarla ilgili kuralları getirmiştir. Ancak ilgili özel okulları tam olarak denetim altına alamamıştır. 1894’te ise yabancı okullarda Türkçe’nin öğretilmesiyle ilgili bir irade çıkarılarak Türkçe’nin öğretilmediği okulların kapatılacağı bildirilmiştir.

1909 yılında ve 1914’te yapılan düzenlemelerle söz konusu okulların denetimine dair yeni esaslar belirlenmiştir. 1914 yılında kapitülasyonların kaldırılması ise kapitülasyonlara dayanarak faaliyet yürüten yabancı okullar hakkındaki düzenlemeler için önemli bir yeniliktir. Buna göre 1915 yılında, yabancı okullarla Osmanlı’daki gayrimüslimlerin açtıkları okulları da kapsayan Mekâtib-i Husûsiye Talimatnamesi çıkarılmıştır. Talimatname ile yabancı okulların ve gayrimüslimlere ait okulların açılmasıyla ilgili esasları ve müfredatla ilgili yeni düzenlemeler getirilmiş, bu okullarda Türkçe, Osmanlı tarihi ve coğrafyası derslerinin okutulması mecburi olmuştur. Millî Mücadele sürecinde Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, 1915 yılında yürürlüğe giren Mekâtib-i Husûsiye Talimatnamesi’ne yeniden işlerlik kazandırmış, adı geçen ders-